

REFORMA PENZIONOG SISTEMA I PROBLEM STARENJA POPULACIJE

*Danilo ŠUKOVIĆ**

U radu se ukazuje na dalekosežne promene koje starenje stanovništva izaziva na socijalnom planu ugržavajući socijalnu sigurnost starih, posebno u uslovima ekonomske krize i značajnih promena na tržištu rada. Poseban osvrt se daje na ekonomsku neodrživost postojećeg penzionog sistema u Srbiji, gde je veoma nepovoljan odnos stare populacije i radno aktivnog stanovništva i gde visoka nezaposlenost i nedovoljan ekonomski rast dodatno ugrožavaju staru populaciju terajući je u sve veće siromaštvo.

U drugom delu rada razmatraju se prednosti i nedostaci sistema tekućeg finansiranja i sistema akumulacije kapitala, odnosno privatnog penzionog osiguranja. Na kraju se konstatuje da je za penzionu reformu u Srbiji potrebno ne samo napuštanje sistema tekućeg finansiranja i postepeni prelazak na privatno penziono osiguranje, već da je nužno sprovesti već dugo zaostale ekonomske reforme i postići značajniji dugoročni ekonomski rast.

Ključne reči: *penzioni sistem, starenje stanovništva, tržište rada, ekonomska kriza, reforma*

Uvod

Penzione reforme su postale veliki svetski problem već više godina, pa i decenija i to kako u razvijenim zemljama, tako i u većini zemljama u razvoju. Više faktora je izazvalo nužnost promena penzionih sistema. Demografske promene, koje se ogledaju u jako izraženom trendu starenja populacije zbog produžavanja prosečnog životnog veka i opadanja stope fertiliteta, svakako su jedan od ključnih uzroka. No, na nužnost reformi penzionih sistema bitno utiču i velike transformacije tržišta rada, kao što su visoka i stalna nezaposlenost, opadanje kvantiteta i kvaliteta stalnih poslova, kao i povećanje i širenje sive ekonomije.

Globalna finansijska kriza, koja je pothranila veliki rast budžetskog deficita i javnog duga, dodatno je dovela u iskušenje penzione sisteme širom sveta, terajući vlade da ubrzaju reformske procese da bi obezbedile njihovu održivost. Globalna ekonomska kriza je naterala većinu evropskih zemalja da preduzmu programe koji treba da reduciraju izdvajanja za penzije, javnu

* Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd.

zdravstvenu zaštitu i zdravstveno osiguranje, izdvajanja za nezaposlene i aktivnu politiku tržišta rada, primarnu dečju zaštitu i mnoge druge vidove socijalnih izdataka.

Na sve ove programe Evropa je bila ponosna jer se na njima zasniva država blagostanja, koja je bila jedno od najvećih evropskih dostignuća. Socijalni programi smatrani su ostvarenjem velikih društvenih ciljeva jer su oni obezbedili istorijsku socijalnu sigurnost njenih građana, bez obzira na ciklična kretanja u ekonomiji i politici.

Ekonomski efekti starenja populacije u Evropi, koji se ogledaju u rapidnom rastu izdvajanja za socijalne programe, a naročito za penziono osiguranje, postali su uzrok fiskalne nestabilnosti i nastanka dužničke krize.

Starenje stanovništva je svetski trend prisutan kako u razvijenim, tako i u zemljama u razvoju. U razvijenim zemljama starosna struktura je mnogo nepovoljnija. Udeo radno aktivnog stanovništva (sa 16 do 64 godine) je u stalnim opadanju. Očekuje se da će se ovaj trend intenzivirati u prvoj polovini ovog veka. Tako 2050. godine udeo radno aktivne populacije u ukupnoj populaciji u industrijalizovanim zemljama procenjuje se da će iznositi oko 68%, a 1950. godine je iznosio oko 84%. U zemljama u razvoju, trend je istog smera samo odnos mlade i stare populacije je znatno povoljniji. Udeo radno aktivne populacije u ovim zemljama očekuje se da će 2050. iznositi oko 82%, dok je 1950. iznosio oko 92%. Za naše razmatranje je od posebnog značaja odnos starih (65 do 89 godina) u odnosu na radno aktivno stanovništvo (15 do 64 godine). Sredinom ovog veka, 2050. godine, odnos stare i radno aktivne populacije će se pogoršati, u razvijenim zemljama sa oko 18% u 1950. na oko 44% u 2050, dok će u zemljama u razvoju ove promene biti znatno umerenije, pa će se procenat stare populacije u odnosu na radno aktivno stanovništvo povećati sa oko 9% u 1950. na oko 21% u 2050. godini (Vogel, Ludwig, Börsch-Supan, 2012).

U ovom radu ćemo se posebno osvrnuti na neodrživost penzionog sistema Srbije, kao i na moguće reformske promene ovog sistema kako bi se obezbedila socijalna sigurnost stare populacije i izbeglo njeno masovno siromaštvo.

Neodrživost postojećeg penzionog sistema Srbije

Iako Srbija spada u zemlje u razvoju, njene demografske tendencije nisu identične ovim zemljama, nego su gotovo podudarne sa demografskim promenama u razvijenim zemljama. Štaviše, očekivane promene u strukturi i broju stanovnika u Srbiji su nepovoljnije i od onih koje očekuju razvijene zemlje. Srbija će sredinom ovog veka biti zemlja starih i malobrojnija nego što je danas. Ako se ostvari dugoročna tendencija laganog pada stope rađanja

i ostvari scenario po kome će stopa ukupnog fertiliteta sredinom veka iznositi 1,3 deteta po ženi, u uslovima porasta očekivanog trajanja života i pozitivnog migracionog salda od 2017. godine, broj stanovnika Srbije bi se 2052. smanjio za gotovo dva miliona lica u odnosu na početak ovog veka.

Tabela 1.
**Projekcija kretanja koeficijenta zavisnosti starih
u EU i Srbiji od 2020. do 2050.**

Godina	2020	2030	2040	2050
Evropska unija*	32,1	40,3	48,5	52,8
Srbija**	30,2	34,3	38,9	49,5

*Izvor: *Eurostat Database (2013); **Zdravković, Domazet, Nikitović (2012), str. 23.*

Istovremeno broj starih lica od 65 godina i više bi se povećao za trećinu. Udeo stare populacije dostigao bi 28,3%, što znači da bi više nego svaki četvrti stanovnik bio star (Rašević, 2012: 27).

Na identične trendove starenja stanovništva u Evropi i Srbiji ukazuju i uporedni podaci o kretanju koeficijenta zavisnosti starih¹ u EU i Srbiji.

Tabela 2.
Odnos broja zaposlenih i broja penzionera u Srbiji

Godina	Broj zaposlenih (1)	Broj penzionera (2)	Odnos (1/2)
2001	2.101.668	1.551.691	1,35
2002	2.066.721	1.511.497	1,38
2003	2.041.395	1.505.572	1,36
2004	2.050.854	1.506.667	1,36
2005	2.068.964	1.508.976	1,37
2006	2.025.627	1.544.048	1,31
2007	2.002.344	1.569.555	1,28
2008	1.999.476	1.580.339	1,26
2009	1.889.085	1.603.668	1,18
2010	1.795.774	1.626.581	1,10
2011	1.746.138	1.638.645	1,06
2012	1.727.048	1.703.140	1,01

Izvor: Ministarstvo finansija i privrede RS (2013), str. 33; Fond PIO (2012), str. 4.

¹ Odnos broja lica sa 65 i više godina prema radno aktivnom stanovništvu (15 do 64 godine).

Za sagledavanje stvarne potrebe za reformu penzionog sistema u Srbiji, pored sagledavanja neizbežnih trendova starenja populacije, na koje smo prethodno ukazali, veoma je bitno imati uvid i u odnos onih koji primaju penzije prema onima koji rade i uplaćuju doprinose za socijalno osiguranje. Ovaj odnos je uslovljen ne samo promenama u strukturi stanovništva, tj. u snažnom trendu starenja populacije, već i stanjem na tržištu rada, prvenstveno stopom nezaposlenosti, koja je kod nas ekstremno visoka.

Da bi postojeći penzijski sistem u Srbiji mogao funkcionisati odnos zaposlenih koji uplaćuju doprinose u penzioni fond prema broju penzionera treba da bude 3:1. Sada je taj odnos gotovo 1:1. Od 2001. do 2012. ovaj vrlo nepovoljni odnos se pogoršao sa 1,35:1, na 1,01:1. Ubrzano pogoršanje odnosa broja zaposlenih i broja penzionera nastupilo je pojavom globalne finansijske krize, koja je prouzrokovala veliki rast nezaposlenosti i sive ekonomije i još nije zaustavljeno.

O ugroženosti standarda penzionera i sve većem siromaštvu ove populacije, kao i o neodrživosti postojećeg penzijskog sistema u Srbiji, pokazuju i podaci o nivoima i odnosu prosečnih zarada i penzija i o pogoršanju ovog odnosa u poslednjoj deceniji.

Tabela 3.

Kretanje odnosa prosečne penzije prema prosečnoj zaradi u Srbiji

Godina	Prosečna zarada (1)	Prosečna penzija (2)	Odnos (2/1)
2002	9.208	6.721	73,0
2003	11.500	8.102	70,5
2004	14.108	9.579	67,9
2005	17.443	11.650	66,8
2006	21.707	13.406	61,8
2007	27.759	14.996	54,0
2008	32.746	19.386	59,2
2009	31.733	21.714	68,4
2010	34.142	21.790	63,8
2011	37.976	23.200	61,1
2012	41.377	25.030	60,5

Izvor: Fond PIO (2012), str. 11.

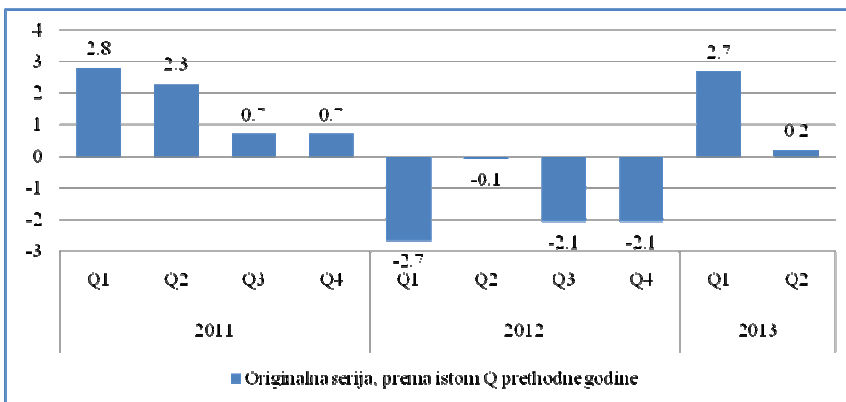
Od 2002. do kraja 2012. prosečne penzije su u odnosu na prosečnu zaradu smanjene za 12,5 procentnih poena. Očigledno da se standard penzionera rapidno urušava. Ovo potvrđuju i najnoviji podaci o kretanju penzija u ovoj, 2013. godini.

Prosečno isplaćena penzija u avgustu 2013. iznosila je 23.456 dinara, što je u odnosu na prethodni mesec realno manje za 0,4%, dok je u odnosu na isti mesec prethodne godine realno smanjena za 2,9%. Prosečno isplaćena penzija u tom mesecu iznosila je samo 52,4% prosečne neto zarade. U periodu januar-avgust 2013. godine prosečno isplaćena penzija iznosila je 23.286 dinara i u odnosu na isti period 2012. realno je smanjena za 5,2%. Prosečno isplaćena penzija u ovom periodu iznosila je 54% prosečne neto zarade (Ministarstvo finansija i privrede RS, 2013).

Penzioni sistem u Srbiji se zasniva, kao i u mnogim zemljama, na principu međugeneracijske solidarnosti. Reč je o "pay as you go" modelu penzionog sistema u kome se sredstva za isplatu tekućih penzija obezbeđuju prihodima ostvarenim po osnovu tekućih uplata doprinosa za penziono osiguranje. Međutim, sredstva penzionog fonda u Srbiji pokrivaju samo oko 50% ukupnih izdataka za penzije, a preostali deo se obezbeđuje iz budžeta. U 2012. godini transferisano je iz budžeta za penzije oko 270 milijardi dinara, odnosno oko 2,5 milijardi evra. Samo šest godina ranije, 2006. godine, ova izdvajanja iznosila su oko 50 milijardi dinara. Dakle, manjak u penzionom fondu se ubrzano povećava, a time i potreba za transferima iz budžeta.

Grafikon 1.

Kvartalno kretanje bruto domaćeg proizvoda u %, 2011- 2013.

Izvor: Ministarstvo finansija i privrede RS (2013), str. 4.

S druge strane, ekonomski potencijal Srbije je nedovoljan da bi mogao podneti sve veća izdvajanja iz budžeta za penzije, što se može pokazati izostankom značajnijeg porasta domaćeg proizvoda poslednjih godina, mada je svetska ekonomska kriza u odlasku. Ovo ilustruje grafikon 1 na kome je pokazano kako se, po kvartalima, u poslednje dve i po godine kretao bruto domaći proizvod.

Od kraja 2011. godine Srbija stalno beleži pad bruto domaćeg proizvoda, sa izuzetkom prvog kvartala 2013. kada je zabeležen porast od 2,7%, koji je, međutim, rezultat poređenja sa niskom bazom iz prvog kvartala 2012, a ne realnog porasta. S obzirom na visok nivo zaduženosti koji je već dostigao gornju graničnu vrednost, kao i na visok nivo budžetskog deficita, realni izvori za finansiranje sve većih izdataka za penzije su kranje ograničeni.

Pitanje je, dakle, kako sve zastupljeniju kohortu penzionera zaštititi od siromaštva, što je ključni cilj svakog penzionog sistema, u uslovima kada zbog starenja stanovništva imamo sve nepovoljniji odnos radno aktivnog stanovništva i stare populacije, jer će se u Srbiji već u ovoj deceniji smanjiti stanovništvo radnog uzrasta za oko 8%, što će se negativno odraziti na funkcionisanje tržišta rada, odnosno na radni potencijal budućeg ekonomskog rasta. Potencijalni i raspoloživi ljudski kapital će se smanjiti, a nastavak starenja stanovništva će pojačati već postojeći veliki pritisak na sistem socijalne zaštite, naročito na penzije i zdravstvo.

Nepovoljni trendovi starenja populacije, kao i nefunkcionalnost postojećeg sistema u uslovima visoke nezaposlenosti i nedovoljnog ekonomskog rasta, zbog čega sve veći deo populacije starih zapada u siromaštvo, nužno iziskuje reformu penzionog sistema, kako bi se obezbedila socijalna sigurnost stare populacije i obezbedili da izdvajanja za penzije ne ugrožavaju finansijsku stabilnost i održiv ekonomski razvoj.

Reforma penzionog sistema

Postoje u osnovi dva sistema penzionog osiguranja. Jedan je sistem tekućeg finansiranja, koji dominira u svetu. Radi se o sistemu „pay as you go“ (PAYGO). Po ovom sistemu penzije se finansiraju iz tekućih doprinosa koji uplaćuju zaposleni. Ovaj sistem je postavio nemački kancelar Bizmark pre oko 120 godina i on se veoma brzo počeo primenjivati u zemljama širom sveta, uključujući i SAD.

Radi se zapravo o kolektivističkoj shemi, gde kolektiv u liku države upravlja novcem penzionera koji su ga uplatili u mladosti kao svoj ulog u ekonomski sigurnu starost. Pokazalo se da sistem može da funkcioniše ako je stanovništvo relativno mlado i ako bruto domaći proizvod dugoročno raste, tada se iz doprinosa koji plaćaju generacije zaposlenih mogu finansirati tekuće penzije. Problem je nastao kada se odnos broja zaposlenih i penzionera pogoršao u smislu da sve manje zaposlenih finansira sve veći broj penzionera.

Kao alternativa PAYGO sistemu sve je više u fokusu privatno penziono osiguranje. Radi se o sistemu akumulacije kapitala koji počiva na ideji da bi sredstva od naplaćenih doprinosa trebalo da budu na raspolaganju

zaposlenima, koji bi ta sredstva akumulirali i preko privatnog penzionog fonda investirali, da bi u vreme kada odlaze u penziju imali na raspolaganju sredstva koja su oni sami akumulirali i koja su uvećana za profit koji je ostvaren njihovim investiranjem. Kroz ovaj sistem svaki zaposleni kroz uplatu doprinosa štedi za svoju starost i njegova sredstva ne služe za pokriće penzijskih rashoda drugih lica. Ovaj sistem uvećava stopu štednje u društvu i time doprinosi ekonomskom rastu.

Prednosti i nedostaci su, naravno, prisutni kod oba sistema. Kada je u pitanju PAYGO sistem, njegova osnovna prednost ogleda se u tome što on štiti penzionisana lica da njihova ušteđevina za starost ne propadne zbog vanrednih okolnosti na tržištu, kao što su ratovi, visoka inflacija i sl. Ovaj sistem izbegava i rizik od mogućnosti neuspešnog investiranja, što je najveća slabost privatnih penzionih fondova. Pored toga kao prednost ovog sistema može se smatrati činjenica da stanovništvo veruje u ovaj sistem, smatrajući da država neće dozvoliti da oni žive u siromaštvu kad ostare.

Kao jedna od prednosti ovog sistema je i njegova redistributivna funkcija, koja je nekad neizbežna. Redistributivni efekti realizuju se preko tri kanala: od mladih ka starima, od bogatih ka siromašnima i od muškaraca prema ženama. Prvi kanal predstavlja suštinu sistema, oni koji sada zarađuju finansiraju one koji su nekada zarađivali, međutim, ovaj kanal redistribucije može biti i reverzibilan, ako se politika penzija vodi tako da one u odnosu na zarade opadaju. Drugi kanal se realizuje tako što se garantuju minimalne penzije i tako štite od siromaštva lica sa najmanjim penzijama, dok su bogatija lica više opterećena doprinosima. Treći kanal redistribucije se realizuje na relaciji muškarci-žene, jer žene duže žive pa one duže primaju penziju od muškaraca.

Međutim i ove naočigled nesporne prednosti u vreme krize, kao što je ova sada, postaju veoma nesigurne. Ako država ima visok nivo zaduženosti, pa i visok budžetski deficit, tada ni PAYGO sistem više nije siguran, jer jednostavno nestaju materijalni resursi iz kojih bi se mogle isplaćivati penzije. Jedan od krupnih nedostataka ovog sistema je i u činjenici da on vrši veliki podsticaj za prevremeni odlazak u penziju, jer u ovom sistemu ne postoji direktna veza između uplaćenih doprinosa i potencijalnih penzija, kao u sistemu akumulacije kapitala.

Pored toga slabost ovog sistema je prekid veze između individualnog doprinosa i individualne koristi. Radi se o tome da penzije koje nekom licu treba da budu isplaćene u budućnosti ne zavise direktno od doprinosa koje je to lice uplaćivalo u svom radnom veku, već od doprinosa koje će uplaćivati drugi zaposleni kada to lice bude u penziji.

Ključna prednost sistema akumulacije je što se u ovom sistemu realizuje ekonomska funkcija penzija jer doprinosi koje uplaćuju zaposleni predstavljaju štednju za njihovu starost. Plasiranjem doprinosa za penziono osiguranje na tržište kapitala oni se uvećavaju za iznos prinosa na investicije, a pored toga povećava se ukupna štednja u zemlji što, preko većeg obima investicija, utiče na povećanje privrednog rasta (Bosworth, Brutless, 2012). Uvođenjem ovog sistema država nema obavezu da finansira eventualne deficite penzionih fondova, kao što je to slučaj kod PAYGO sistema, već se njena uloga u ovom domenu svodi na to da obezbedi institucionalni ambijent za rad penzionih fondova i tržišta kapitala.

Slabosti sistema akumulacije uglavnom se odnose na mogućnost neuspešnog investiranja penzionih fondova, jer u slučaju da dođe do investiranja u projekte koji nisu uspešni, tada može bankrotirati penzioni fond, a lica koja su uložila svoje doprinose mogu ostati bez svojih uloga. Isto tako nestabilnost na tržištu kapitala i makroekonomska nestabilnost nepovoljno utiču na mogućnosti investiranja, čime se efikasnost poslovanja penzionih fondova znatno smanjuje i fondovi se izlažu većem riziku. U takvim situacijama obično dolazi do obezvređivanja uloga što se nepovoljno odražava na budući nivo penzija. Jedan od primera makroekonomske nestabilnosti je inflacija, koja obezvređuje sve nominalne novčane iznose izražene u domaćoj valuti.

Reforma penzionog sistema u globalu posmatrano, zapravo predstavlja tranziciju od sistema tekućeg finansiranja ka sistemu akumulacije kapitala. Svetska banka je 1994. godine u svom izveštaju pod naslovom "Sprečavanje krize starog doba: politika zaštite starih i promovisanje razvoja", preporučila kao najbolji način da zemlje upravljaju svojim penzionim troškovima da uvedu penzioni sistem sa tri stuba, gde:

- *prvi stub* predstavlja sveobuhvatno, obavezno i javno penzijsko osiguranje, zasnovano na sistemu tekućeg finansiranja;
- *drugi stub* predstavlja sveobuhvatno i obavezno, ali privatno penzijsko osiguranje, zasnovano na akumulaciji kapitala. Ovo osiguranje realizovalo bi se preko penzionih fondova koji su u privatnoj svojini. Sistem bi funkcionisao tako što bi se deo doprinosa (onaj koji ne ide u državni penzioni fond) uplaćivao u privatne fondove koji bi potom investirali na finansijskom tržištu; i
- *treći stub* predstavlja dobrovoljno penzijsko osiguranje, a zasniva se na dobrovoljnim uplatama premija osiguranja, bilo poslodavaca u korist svojih zaposlenih, bilo samih zaposlenih u privatne penzione fondove. Ovo je vrsta dopunskog osiguranja koja omogućava pojedincima da izaberu kako će rasporediti svoje prihode u toku života.

Srbija je od 2002. godina uvela dvostubni penzijski sistem (I i III stub). Postoji mogućnost za uvođenje i II stuba, ali je ona za sada odložena zbog nepovoljnih makroekonomskih uslova.

Zaključak

Za penzionu reformu koja podrazumeva prelaz sa PAYGO sistema na sistem akumulacije putem privatnih penzionih fondova, ključni problem je finansiranje penzija u prelaznom periodu. Naime, ako bi prelaskom na novi sistem sadašnje generacije zaposlenih prestale da uplaćuju doprinose u državni penzioni fond, to bi isplata penzija sadašnjim penzionerima bila potpuno ugrožena. Sada zaposleni ne mogu istovremeno uplaćivati premije za svoje penzije i doprinose državnom penzionom fondu za isplatu tekućih penzija. Očigledno potrebni su neki posebni izvori iz kojih bi se finansirale penzije sadašnjih generacija penzionera, dok bi sada zaposleni uz pomoć privatnih penzionih fondova sami finansirali svoje penzije.

Pored same tranzicije od PAYGO sistema ka sistemu akumulacije kapitala, penzione reforme se odnose i na brojne druge parametre od kojih zavisi kretanje penzija, kao što su starosna granica za odlazak u penziju, formula usklađivanja penzija i zarada, određivanje minimalne penzije i sl. Pomeranje, ili čak ukidanje starosne granice za odlazak u penziju je, pored prelaska na sistem privatnih penzionih fondova, jedna od mera koja se sve više primenjuje. Produženje starosne granice za odlazak u penziju neke zemlje su već usvojile, kao što su Nemačka i Danska (pomeranje sa 65 na 67 godina starosti) i Velika Britanija koja je pomerila starosnu granicu čak na 68 godina, dok je Francuska pomerila ovu granicu sa 60 na 62 godine.

U većini zemalja je pomeranje starosne granice za odlazak u penziju postepeno i sporo. U Nemačkoj je primena odluke o produženju starosne granice počela 2011, sa mesečnim promenama, tako da će tek 2029. godine biti dostignuta granica od 67 godina. Ovo povećanje korenspondira sa dvotrećinskim projektovanim produženjem očekivanog životnog veka, jer se očekuje da će se prosečna dužina životnog veka do 2030. godine povećati za još tri godine.

Reduciranjem PAYGO sistema penzija na ekonomski održiv udeo u GDP posebno će pogoditi one koji imaju niske zarade i čije su mogućnosti za štednju male. Radnici čije su zarade malo iznad linije siromaštva su u opasnosti da odlaskom u penziju zapadnu u siromaštvo.

Zaštita od siromaštva dela populacije koje prima niske penzije može biti postignuta uvođenjem minimalne penzije, kako su to uradile Nemačka i Danska, koje su ustanovile osnovnu ili minimalnu penziju koja ima za cilj

prevenciju siromaštva starih i koja je zbog toga određena na nivou iznad linije siromaštva.

Iskustva drugih zemalja pokazuju da je za realizaciju penzionih reformi bitno da u koncipiranju reformi budu uključene sve tri strane koje učestvuju u socijalnom dijalogu – vlada, sindikati i poslodavci. Izostanak socijalnog dijaloga u pripremi ovih reformi i marginalizacija socijalnih partnera, posebno sindikata, dovodi do njihove frustracije, što za rezultat može imati velike socijalne tenzije, kao što pokazuju slučajevi u Francuskoj, Grčkoj, Sloveniji i Španiji (Sarfati, Ghellab, 2012).

Pošto se sistem PAYGO pokazao neefikasnim da obezbedi finansiranje penzija staroj populaciji koja je zbog produženja životnog veka sve veća, a njen odnos prema radno aktivnom delu stanovništva, zbog niske stope nataliteta, sve nepovoljniji, nužna je reforma penzionog sistema koja se sa manje ili više uspeha sprovodi u mnogim zemljama sveta. Globalizacija i posebno svetska ekonomska kriza su ovaj problem učinile posebno urgentnim, jer je penzionu reformu mnogo teže realizovati u uslovima velikih budžetskih deficita i visoke zaduženosti, koji su pod udarom globalne krize posebno došli do izražaja.

Ovaj problem je posebno izražen u Srbiji, ne samo zbog globalne krize, već naročito zbog slabosti i neefikasnosti reformskih procesa, što ima za posledicu izostanak ekonomskog oporavka, posebno realnog sektora privrede. Uspostavljanje efikasnog penzionog sistema koji će obezbediti pravednu raspodelu penzija i zaštititi lica sa niskim penzijama od siromaštva, ne ograničavajući uslove održivog ekonomskog razvoja, izvesno nije moguće ako reformski procesi i ekonomski oporavak ne budu uspešni, jer samo veći ekonomski rast može stvoriti materijalne pretpostavke da se željene promene u penzionom sistemu mogu izvršiti.

Literatura

- BOSWORTH, B., G. BRUTLESS (2012). "Pension Reform in the Presence of Financial Market Risk", *Center for Retirement Research at Boston College*, http://crr.bc.edu/wp-content/uploads/2002/07/wp_2002-01.pdf, preuzeto 4.2.2013.
- EUROSTAT DATABASE (2013). "*Population Projections*", www.eurostat.org, preuzeto 12.2.2013.
- FOND PIO (2012). *Godišnji statistički Bilten* (Beograd: Fond PIO) <http://www.pio.rs/images/dokumenta/statistike/2013/STATISTICKI%20GODI%20SNJI%20BILTEN%202012-lat.pdf>, preuzeto 4.2.2013.

- MINISTARSTVO FINANSIJA I PRIVREDE REPUBLIKE SRBIJE (2013). *Bilten javnih finansija br. 108* (Beograd: Ministarstvo finansija i privrede Republike Srbije).
- RAŠEVIĆ, M. (2012). "Odgovor Srbije na demografske izazove: stanje i očekivanja", *Stanovništvo i razvoj* (Beograd: Institut društvenih nauka).
- SARFATI, H., Y. GHELLAB (2012). "The Political Economy of Pension Reforms in Times of Global Crisis: State Unilateralism or Social Dialogue", *Working Paper no. 37*, ILO - International Labour Organization.
- VOGEL, E., A. LUDWIG, A. BÖRSCH-SUPAN (2012). "Aging and Pension Reform: Extending the Retirement Age and Human Capital Formation", *Working paper no. 1476*, European Central bank, <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1476.pdf>, preuzeto 12.2.2013.
- ZDRAVKOVIĆ, A., I. DOMAZET, V. NIKITOVIĆ (2012). "Uticaj demografskog starenja na održivost javnih finansija", *Stanovništvo*, br. 1: 19-44.

Danilo Šuković

Reforms of Pension System and Problem of Aging Population

S u m m a r y

This paper analyzes the far-reaching changes on social plane caused by aging population which endanger social security for old people, especially in times of global economic crisis and major changes in the labor market. A special emphasis is given to the economic unsustainability of the pension system in Serbia, where the ratio of the aging population and the working population is very unfavorable, and where high unemployment and weak economic growth threaten an aging population and increase the poverty. The analysis shows that pensions in Serbia in recent years have a real decline, and their relation to average earnings is still unfavorable despite large subsidies from the state budget which last years covers about 50 % of the expenditure for pensions.

The second part of the paper discusses the advantages and disadvantages of PAYG (pay as you go) pension system and private pension insurance. The advantage of PAYG pension system is that it protects the retired persons' savings which would not be lost due to extraordinary market circumstances, such as wars, high inflation, etc. This system avoids the risk of a failed investment opportunities, which is the biggest weakness of private pension funds. In addition, the population trust this system believing that the government will not allow them to live in poverty when they get old. The key advantage of the private pension system is that this system realizes the economic function of pensions, because contributions paid are saving for their old age. Also, the placement of pension contributions to the capital market

increase the return on investment and total government savings, which contribute to higher economic growth. Advantages of one pension system are actually weaknesses of another.

Since the system "pay as you go" has proved ineffective to provide pension funding for the elderly population, which is increasing due to longer life expectancy, and its relationship to the working population is more unfavorable, it is necessary to introduce the pension reform, which has already more or less successfully implemented in many countries of the world. Globalization and especially the global economic crisis have made this issue particularly urgent.

Finally, it is noted that the pension reform in Serbia should not just include leaving the system "pay as you go" and a gradual transition to a private pension plan. Also, it is necessary to implement the long overdue economic reforms to achieve significant long-term economic growth, because only higher economic growth can create the material conditions for desired changes in the pension system.

Keywords: *pension system, aging population, labor market, economic crisis, reform*